

İKTİSADİLİK VE RANTABİLİTE DENETİMİ

Dr. Tuğray KAYNAK

GİRİŞ :

Yüzyılımızda, işletmelerin ağır rekabet koşulları altında çalışma zorunluğu, üretim faktörlerinin fiyatlarının giderek artması ve tam kullanım kapasitesinin sınırına varılmış bulunan sanayileşmiş ülkelerde, bu faktörlerin elde edilme güçlüğü, işletmelerin artık aşırı kârlarla çalışma olanağını, dolayısıyla kâr marjlarını düşürmüştür.

Dışsal faktörlerin yukarıda belirtilmeye çalışılan baskıları sonucu, işletme yöneticileri işletme içi çalışmalarını rasyonelleştirme yoluna gitme zorunluğunu duymuşlardır.

İktisadilik ve rantabilite bu oluşum sonucu, bugün verimliliğin tesbitini sağlamak açısından vazgeçilmez birer denetim aracı olma niteliğini kazanmışlardır.

Derlememizde, sorunu bu açıdan ele alarak ve olduğunca anahatlar çerçevesi içinde kalarak incelemeye çalıştık.

A — İKTİSADİLİK

Mellerowicz'in bir sözüne göre:

İktisat yapmak seçmek'tir,

seçmek, karşılaştırmak'tır,

karşılaştırmak ise, sonuçta hesap yapmak'tır.¹

1) Sutter, W.: Wirtschaftlichkeitsberechnungen als Planungsinstrument, Verlag Neue Wirtschafts-bricfe, Herne-Berlin 1964, s. 3.

İktisadilik de neticede bir hesaplama ameliyesidir. Ne var ki, iktisadiliğin yorumuna girildiğinde, kuru sayısal değerler bize pek fazla bir şey ifade etmeyecektir. Çünkü iktisat, sosyal ve moral yönü de olan bir bilimdir ve varılan neticenin denetiminde sayısal sonuçların bu yönden de yorumlanmasını gerektirir.

Forker², iktisadilik kavramını 4 değişik açıdan ele alarak incelemiştir.

I. Teknik Bir Kavram Olarak «İktisadilik»

Bu açıdan belirlenmek istenen, mevcut üretim faktörlerinden (en geniş kapsamıyla) en uygun ve tutumlu kullanımla, gerek nicelik gerek nitelik bakımından en yüksek verimin sağlanmasıdır.

Gutenberg'de de «teknik iktisadilik» kavramı yukarıda yaptığımız açıklamaya benzer şekilde belirlenmektedir:

«İşletme iktisadına ilişkin teknik iktisadilik'ten anlaşılması gereken, üretim faktörlerinin en tutumlu kombinasyonudur.»³

Bu noktaya varıldığında, iktisadiliğin sahasının ne olması gerektiği sorusu ortaya çıkmaktadır. Gutenberg'in yukarıya aldığımız açıklamasından, bu sahanın «işletme» nin kendi olduğu açığa çıkmaktadır.

Prof. Dr. Kâmuran Pekiner de konuyu şöyle belirlemektedir: «İktisadiliğin doğru bir tanımını verebilmek için, herşeyden önce, bu kavramın sahasını tam olarak tesbit etmek gerekmektedir. İktisadiliğin sahası da, bizim görüşümüze göre, prodüktivite olduğu gibi, işletmedir.»⁴

Rössle'ye göre ise teknik iktisadilik, işletme iktisadiliğinin bünyesel bir yönü olmaktadır.⁵

II. Makro İktisat Açısından «İktisadilik»

Bu alanda iktisadilik, daha geniş tutulmuş kavramlarla çalışır. Ancak iktisadi hayatın kapsamının böylesine geniş olması, veri olarak alı-

2) Forker, H.J.: Das Wirtschaftlichkeitsprinzip und das Rentabilitätsprinzip. Duncker V. Humbolt - Berlin, s. 30.

3) Gutenberg, Erich: Grundlagen der Betriebswirtschaftslehre, 1. Band: Die Produktion, 2. Aufl., Berlin-Göttingen-Heidelberg 1955, s. 331, 338.

4) Pekiner, Kâmuran: İşletmelerde Prodüktivite Denetimi, İstanbul 1970, s. 14.

5) Rössle, Kari: Allgemeine Betriebswirtschaftslehre, 5. Aufl. Stuttgart 1956, s. 235.

nacak kavramların karmaşık nitelik almasının nedenini oluşturmaktadır. Bu durumda, kesin iktisadilik değerlemelerine varmak çok güç olmakta ve neticelerin yorumu soyut bir nitelik almaktadır.

III. Etik (Ahlâki-töresel) Anlamda «İktisadilik»

İktisat ilminin ahlâki olması, iktisat literatüründe çok önceden yerleşmiş bir ilkedir. Toplumun değer yargılarına ters düşmeyen iktisadi faaliyetlerin sonucunda elde edilen iktisadiliği belirleyen sonuçun; ahlâk, töre ve toplumsal değer yargılarını temsil eder nitelikte olması gereği, bu anlamda iktisadiliği temsil eder.

IV. İşletme Açısından «İktisadilik»

İşlemekte olduğumuz konu bakımından gerçek ilgilenme alanımızı bu bölüm oluşturur. Teknik bir kavram olarak iktisadilik bölümünde de «iktisadilik» kavramının ölçülebilirlik niteliğini kazandığı saha olarak «işletme» yi belirtmiştik.

İşletmede iktisadiliğin saptanması için dayanak noktası olarak dört ana kavram mevcuttur: Verim, Hasılat, Harcama, Maliyet⁶. Belirtilen bu dört ana kavramı temel alan, aşağıda incelemeye çalışacağımız oranlarla, işletme faaliyetlerinin denetiminin sağlanabileceğini göreceğiz.

a — Hasılat - Harcama oranına göre İktisadilik

Hasılat-Harcama kavramlarıyla çalıştığımızda aşağıdaki oran bize iktisadiliği verecektir :

$$\text{İktisadilik} = \frac{\text{Hasılat}}{\text{Harcama}}$$

Yukardaki orana salt formel bir eşitlik olarak baktığımızda, iktisadilik belli bir dönemde elde edilen hasılatın, aynı dönemde yapılan harcamalara oranıdır, diyebileceğiz. Ancak daha ayrıntılı sonuçlar elde etmek istediğimizde, kavramların derinliğine inmek gerekecektir.

Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki, iktisadiliği veren oranın yorumunda, gerek hasılat gerekse harcama için bunları aynı değer biri-

6) Forker, H.J.: Adı geçen eser, s. 34.

miyle analiz içine almak, kavramın anlaşılabilirlik derecesini yükseltecektir. Örneğin, hasılat ve harcama olarak üretim sırasında kullanılan bütün faktörler söz konusu olabilir. Ancak bunları ortak bir değer ölçüsü olan «para» cinsinden ifade ettiğimizde, üretime soktuğumuz faktör miktarını parasal değer olarak biliriz ve üretim prosesi sonucu elde ettiklerimizi gene parasal açıdan değerleyebiliriz.

Aksine bir yorum, yani üretim prosesi sonucu elde edilen hasılatın fiziksel miktarının üretim için yapılan fiziksel harcamalara oranı⁷, bizi bir başka kavrama, «prodüktivite» kavramına götürecektir ki, o takdirde, belirtildiği gibi, reel değerlerle çalışılması gerekecek ve yorum bir başka nitelik kazanacaktır.

Gerçekte, hasılat ile harcama arasındaki her oran, bize o an içinde bulunulan durumla ilgili bir iktisadilik derecesi verebilir. Bulunan bu oranın daha önce yapılmış bir iktisadilik hesabıyla karşılaştırılması, yöneticinin o an içinde bulunulan durumun, eskisine göre daha iyi, ya da daha kötü olduğu hakkında bir fikir edinmesini sağlar. Bu, yöneticinin belli bir anda işletme faaliyetlerinin iktisadiliğini denetlemesi demek olacaktır. Bu karşılaştırma sonucu elde edilen, içinde bulunulan durum ile ilgili sonuçlar, yöneticiye, işletme içi faaliyetlerin bir denetimi niteliğinde olacaktır.

Ancak aynı sonuçlar, yönetici iktisadilik karşılaştırmasını, kendi işletmesi ile diğer işletmelerin iktisadilik hesaplarını karşılaştırarak yaptığında, ona rekabet piyasasında aynı alanda çalışan firmalar arasında kendi firmasının durumunu görebilme olanağını sağlayacaktır. Bu durumda yönetici, firmasının diğer firmalar arasında bulunduğu yer ve sahip olduğu değerlerin denetimini yapabilme imkânını bulacaktır. Bu, yöneticinin uygulayabileceği ikinci tür bir denetim olacaktır.

Bir üçüncü denetim tarzı ise, Yönetim ve Organizasyon Teorisinde «fiili durumun standartlarla mukayesesi» şeklinde belirtilen tarzdır ki, burada yönetici iktisadiliğin hesaplanmasından elde edilen sayısal sonuçları gerçekte olması gereken standart sonuçlarla mukayese ederek, bir başka denetim yöntemini uygulayarak otokontrolü gerçekleştirebilir.

7) Bu konuda daha geniş bilgi için bakınız: Prof. Dr. Mehmet Oluç, İşletme Organizasyonu ve Yönetimi I. cilt, sayfa 81-82, İktisat Fakültesi Yayını.

Her üç denetim yolunda da yönetici, faaliyetlerinin iktisadi ya da gayri iktisadi olduğunu, bulunan sayısal değerın olması gerekenden büyük ya da küçük olmasına göre saptayacaktır.

b — Verim-Maliyet oranına göre İktisadilik

Şayet iktisadiliğin, kavram olarak verimliliği de bir değer ölçüsü olarak kapsamına alması istenirse, bu takdirde verim-maliyet oranıyla çalışılması gerekecektir.

Bu durumda,

$$\text{İktisadilik} = \frac{\text{Verim}}{\text{Maliyet}}$$

olacaktır.

Ancak yukarıdaki oranla çalışıldığında, mal olarak verimliliğin ölçülebilmesindeki güçlük, verimliliğin de bir başka değer birimi ile ifade edilmesi gereğini ortaya çıkaracaktır. Bu değer birimi de, gene en rahat ifadesini, parasal değerlerle çalışılması halinde bulacaktır.

Gerek hasılat harcama, gerekse verim-maliyet esasına göre kurulan iktisadilik oranları, literatürde en fazla rastlanan oranlardır.

Açıktır ki, yukarıda belirtilen kavramlarla kurulan iktisadilik oranlarının gelişi güzel hesaplanmaları, deneticiye bir kontrol aracı olma görevini yerine getiremez. Oranlara taraf olan kavramların belirli normları, ya da idela veya ottimum durumları yansıtmaları gerekecektir⁸.

Ancak bu durumda, denetim görevi ile yükümlü kişi, elinde sağlam bir denetim aracı bulacaktır.

İktisadiliğin Sınırları ve Uygulaması

Genel olarak diyebileceğiz ki; hasılat, harcamadan (ya da verim, maliyetten) büyük olduğu takdirde iktisadilik gerçekleşmiş olacaktır.

Ne var ki, iktisadiliği sayısal değer olarak sıfır ile sonsuz arasında kabul edip belirlemeğe çalışmak, açıktır ki, ciddi bir tutum olamaz.

8) Forker, H.J.: Das Wirtschaftlichkeitsprinzip und das Rentabilitätsprinzip. Duncer V. Humbolt-Berlin, s. 43.

Üretime sokulan, kayıp vermeden, (ya da mecburi kayıplar dışında bir eksilmeye maruz kalmadan), üretim prosesi sonucu istenilen'e dönüşmüş olarak elde edilirse, iktisadî bir çalışma gerçekleşmiş sayılır.

Bu açıdan bakıldığında, pratikte 1:1'lik bir oran tutarlığı olan bir oran olarak kabul edilebilir.

İktisadiliğin tam olarak nerede başladığı sorusuna gelince: Cevap; üretim prosesi sonucu elde edilen, üretime sokulandan bir birim fazla olduğunda iktisadilik gerçekleşmiş olur, şeklinde belirlenebilir.

Açıktır ki, fazla birimlerin sonsuz sayıda elde edilebilir olması gibi utopik bir görüşe tüm kapılar kapalıdır. Elde edilebilecek fazla birim sayısının teknoloji ve yönetim bilgisi ile sınırlanmış bir maximum'u bulunduğu unutulmamalıdır.

İktisadî hayatta, mal ya da hizmet üretiminde belirli bir sorumluluğu yüklenmiş her yöneticinin, faaliyetler sırasında iktisadî davranışı gözetme zorunluğu açık bir gerçektir. Yeni bir çalışma alanı, üretimde başlatılacak yeni bir aşama ya da yeniden düzenleme veya düzeltme gibi konularda yalnız «iktisadî olma arzusu» yeterli değildir. Yönetici, bu iktisadî davranışa gidecek yolları gerçekçi ve somut olarak hesaplamalı, davranışlarını bu açıdan saptayıp yöneltmelidir «İktisadî davranış» da hislere yer yoktur.

İktisadilik hesapları teknik karşılaştırma, denetleme hesaplarıdır. Bu hesapların doğru, açık ve kesin olmaları sonucudur ki, yönetici izleyeceği yolu, yanlış yapma olasılığını minimuma indirgeyerek saptama olanakını bulur.

Bu hesaplamalara başvuracak yönetici ise; temel işletme bilgisine, çok yönlü pratik tecrübeye, gerek statik ve gerekse dinamik açılardan olayları değerlendirme yeteneğine sahip olmalıdır⁹⁾.

B — RANTABİLİTE

İktisadilik kavramının tanımlanmasındaki güçlük ve çok yönlülüğe karşı, «rantabilite» kavramı daha kolay ve belirgin tanımları niteliktedir. Bu iki ana nedene bağlanabilir.

9) Sutter, W.: Adı geçen eser, s. 6.

Birincisi; rantabilite, iktisadiliğe göre daha eski bir geçmişe sahiptir ve zaman süreci içinde niteliği belirginleşmiş, daha somut bir karakter kazanmıştır.

İkincisi; rantabilite, kendisini belirleyen değerlerin daha normatif bir bünyeye sahip olması dolayısıyla, hesaplanması kesin ve tam olarak yapılabilecek niteliktedir¹⁰.

Prof. Dr. Kâmuran Pekiner, rantabiliteyi şöyle tanımlamaktadır:

Rantabilite, genellikle, belirli bir zaman parçası içinde teşebbüs faaliyetleri sonucunda elde edilen toplam kârın, aynı zaman parçası içinde kullanıldığı kabul edilen ortalama teşebbüs sermayesine oranıdır¹¹.

Bu tanımın ışığında rantabiliteyi şöyle formüle edebiliriz :

$$\text{Rantabilite} = \frac{\text{Kâr} \times 100}{\text{Sermaye}}$$

Yukarıdaki ifade rantabiliteyi genel çizgiler içinde vermektedir ve sonuç sayısal bir yüzde olarak verildiğinden, kesirin payı 100 ile çarpılmaktadır.

Rantabiliteyi bu genel çizgilerin dışına taşıyarak ayrıntılarında incelemek istediğimizde, onu oluşturan kâr ve sermaye kavramlarını ortam ve zamana göre değişik oluşumlarda ele alarak yeni oranlar türetebiliriz.

Şöyle ki :

- a) Rantabilite, öz kaynak sermayesiyle ilgili olarak hesaplanmak istenildiğinde kurulacak oran, bu kalemi içermelidir.

$$\text{Öz kaynak sermayesi rantabilitesi} = \frac{\text{Net Kâr} \times 100}{\text{Öz kaynak sermayesi}}$$

Bilindiği gibi öz kaynak sermayesi, ana sermaye, ihtiyatlar ve dağıtılmayan kârlardan oluşur. Öz kaynak sermayesinin ran-

10) Forker, H.J.: Adı geçen eser, s. 58.

11) Pekiner, K.: İşletmelerde Produktivite Denetimi, İstanbul 1970, s. 16.

tabilitesi, özellikle işletmelerin yatırım plânlarının hazırlanmasında, yönetici elinde önemli bir analiz aracı olma niteliğini kazanır.

Rantabilite değeri, yeni yatırımların finansmanında başvurulacak kaynakların öz ya da dış kaynak olup olmaması konusunda yöneticiye alacağı karara deyin ışık tutar.

- b) İşletmenin toplam sermayesine ilişkin rantabilitesi hesaplamak istendiğinde ise, oranımızı aşağıdaki şekilde kurmak gerekecektir :

$$\text{Toplam Sermaye Rantabilitesi} = \frac{(\text{Net kâr} + \text{Dış kaynak sermayesi faizleri}) \times 100}{\text{Toplam Sermaye}}$$

Toplam sermaye kalemi, öz kaynak ve dış kaynak sermaye toplamalarını içerir. Rantabilite hesaplarında en çok başvurulan oran bu olmaktadır. Toplam sermaye ile ilgili rantabilitenin hesabı sonucu, yönetici; belli bir dönem sonunda faaliyetlerinin tümünün genel bir değerlemesini yapabilme olanağını bulur.

- c) İşletmeler gerektiğinde sürümleri ile ilgili bir rantabilite oranı da kurabilirler. Bu oran

$$\text{Sürüm rantabilitesi} = \frac{\text{Dönem kârı} \times 100}{\text{Dönem toplam sürüm tutarı}}$$

şeklinde verilebilir¹².

Bu arada toplam sermaye rantabilitesi ile sürüm rantabilitesi arasındaki yakın ilişkiye de değinmek gerekecektir¹³. Bunu bir problemle açıklarsak:

Toplam sermayesi 4.000.000 olan bir işletme, dönem sonunda 400.000 kâr etmiştir. Bu duruma göre,

12) Pekiner, K.: Adı geçen eser, s. 19.

13) Pekiner, K.: Adı geçen eser, s. 19-20.

$$\text{Toplam sermaye rantabilitesi} = \frac{400.000 \times 100}{4.000.000} = \% 10$$

olur.

İşletme aynı dönem içinde 8.000.000 tutarında sürüm yapmış ise,

$$\text{Sürüm rantabilitesi} = \frac{400.000 \times 100}{8.000.000} = \% 5$$

olarak hesaplanır.

Bu verilere göre sözü edilen işletmenin

$$\text{Sermaye dönme çabukluğu} = \frac{8.000.000}{4.000.000} = 2$$

olarak bulunabilir.

Görüldüğü gibi sürüm rantabilitesi, sermaye dönme çabukluğu ile çarpıldığında toplam sermaye rantabilitesine varmak mümkündür.

Yukardaki çözümlerin ışığında diyebileceğimiz ki, sürüm rantabilitesinde meydana gelebilecek bir düşüş, sermaye dönme çabukluğundaki artış ile giderildiği takdirde, toplam sermaye rantabilitesinin seviyesi muhafaza edilebilecektir. Ya da, sermaye dönme çabukluğu düşük olduğu takdirde, sürüm rantabilitesi yüksek ise, toplam sermaye rantabilitesi etkilenmeyecektir.

- d) Yönetici açısından «işletme rantabilitesi» ni de hesaplayabilmek mümkündür. Bu durumda kullanılacak oran,

$$\text{İşletme rantabilitesi} = \frac{\text{İşletme kârı} \times 100}{\text{İşletme sermayesi}}$$

olacaktır.

İşletme rantabilitesinin hesaplanması, çeşitli işletmelerin birbirleriyle mukayese edilebilme olanağını verir. Bunun sonucunda, yöneticiler kendi işletmelerinin diğerleri karşısındaki durumunu inceleme ve denetleme olanağını bulurlar.

Buraya kadar açıklananların ışığında, rantabiliteyi etkileyen faktörleri ve bunların rantabiliteyi saptıracakları yönü belirlemek olanak içidir.

Üretim miktarı, satış fiyatı, birim başına maliyetler, dış kaynak sermayesi faizleri ve işletme sermayesi rantabiliteyi belirleyen kavramlardır. Rantabilite derecesi, bu kavramların nicelik ve nitelik yönünden azalması ya da yükselmesine bağlı olarak değer değiştirir.

İşletme İçi Rantabilite Araştırması ve Denetimi

Rantabilite; global olarak, üretime sokulan ile üretim sonucu elde edilen arasındaki farkın parasal olarak ifadesidir, diye tanımlanabilir.

Böyle bir tanımın ışığında, rantabilitenin gerçekte işletme içi faaliyetlerin birincisinden sonuncusuna kadar geçen süre içinde adım adım oluşan bir değer olduğu görülür.

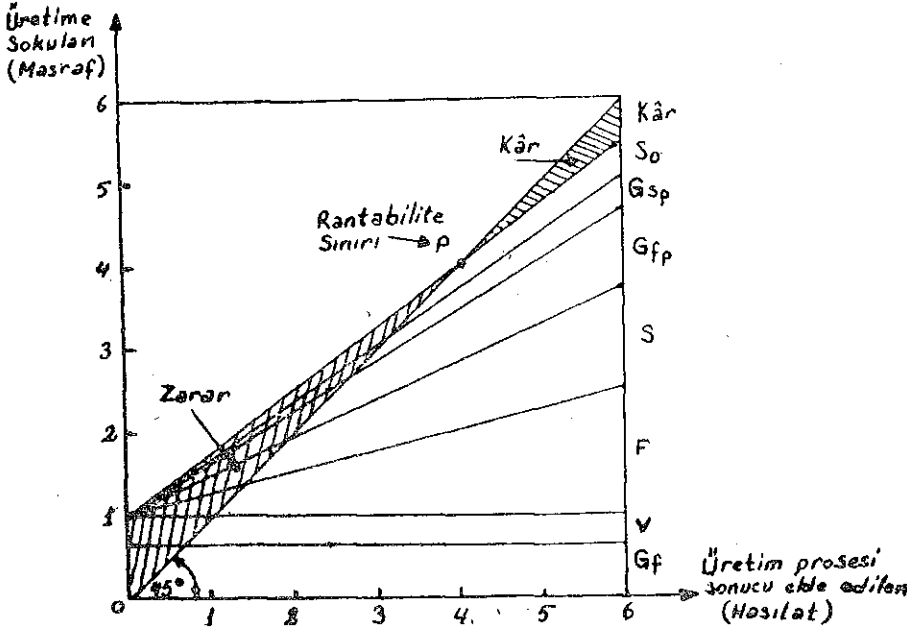
Şu halde rantabilite denetimi bir bakıma, üretim aşamalarında bölüm bölüm gerçekleştirilebilir. Ne var ki, bu noktada rantabilite denetimi bir iktisadilik denetimi olma niteliğine bürünür. Rantabilite ile iktisadilik arasındaki bu oluşum benzerliğini fazla kurcalamadan, üretim aşamalarını çıkış noktası olarak alıp yapılabilecek bir rantabilite saptaması ve denetimi analizini diyagram yardımıyla inceliyelim²⁴ (Şekil).

Görüldüğü gibi, 45° lik doğru ile toplam maliyet giderleri doğrusunun kesiştiği noktada «Rantabilite Sınırı» oluşmaktadır. Bu sınırın altında kalan taranmış bölüm işletme için zarar'ı, üstünde kalan taranmış bölüm ise kâr'ı temsil etmektedir.

Şu halde işletme, üretim faaliyetleri sırasında P noktasına eriştiği zaman, masraf ve hasılat bakımından «Başabaş Noktası» na ulaşmış olmaktadır. İşletme açısından kârlılık, ancak bu nokta aşıldığı zaman söz konusu olabilecektir. Diyebileceğimiz ki, gene ancak bu nokta aşıldığında, işletme faaliyetleri rantabl olma niteliğine kavuşacaklardır, başka deyimle, işletme için rantabilite bu nokta geride kaldığında başlayacaktır.

14) Sutter, W.: Adı geçen eser, s. 122-123.

Rantabilite Diyagramı

- Gf — Sabit genel imalât ve genel malzeme giderleri
 V — İdare ve satış giderleri
 F — Değişir imalât-ücret giderleri
 S — Değişir imalât-malzeme giderleri
 Gsp — Malzeme genel giderleri (proportional kısım)
 Gfp — Genel imalât giderleri (» »)
 So — İmalât özel giderleri (» »)

Rantabilite ve İktisadilik Kavramlarına Niteliksel Bir Yaklaşım

Şimdiye kadar iktisadilik ve rantabilite hakkında söylediklerimizden açığa çıkmaktadır ki, her iki kavram nitelik olarak bazı noktalarda birbirlerine yaklaşmakta, benzemektedirler.

İşletme açısından hangisinin daha vazgeçilmez olduğu şeklindeki bir soruya cevap vermek ise güçtür. Çünkü her ikisinin de faaliyetlerin denetimi bakımından yöneticiye yardımı vazgeçilmez önemdedir. Bu

önemin derecesini ise iktisadilik ve rantabilite hesaplamalarının amaç, yer ve ortamı belirler.

Buna rağmen biz gene de diyebileceğimiz ki, gerçekte bir noktaya kadar, rantabiliteyi belirleyen faaliyetlerin bünyesel oluşumunu karakterize eden «iktisadilik» kavramı olduğundan, birincil öneme de onun sahip olması gerekir. Çünkü, sonuç olarak rantabilite, çıkış noktası kâr olan bir kavramdır. Kâr ise, ancak iktisadiliğin yüksek olması halinde gerçekleşme olanağı bulan bir faktördür.

Şu halde iktisadilik, rantabiliteyi bütünüyle etkisi altında tutan, ancak sonuçta onu kesin olarak behrelemiyen bir etken niteliğindedir. Sonuçta onu kesin olarak belirlemez; çünkü aşırı kârlarla çalışan bir işletme, yüksek bir rantabiliteye sahip olabilir. Bu durumda iktisadiliğin, rantabiliteyi oluşturan temel neden olduğu ileri sürülemez. Kaldı ki, bu durumda rantabilitesi yüksek bir işletmenin, iktisadiliğinin de yüksek olacağı iddia edilemez. İktisadilik derecesi düşük bir işletme, aşırı kâr politikası yüzünden rantabl bir dış görünüş verebilir.

Açıktır ki, bunun tersi de olabilir. Yüksek bir iktisadilik derecesi tutturmuş bir işletme, dış kaynaklara ödediği yüksek faiz dolayısıyla düşük bir rantabiliteye sahip bulunabilir.

Sonuç olarak şu değerlendirme de yapılabilir ki; bir işletmenin gerçek değeri rantabilite hesaplarına dayanılarak saptanamaz. Çünkü rantabiliteyi oluşturan bir kalem olan kâr, işletme faaliyetlerinin çok ötesinde başka hesap ve olguların da etkisiyle belirlenir ki, değerleyici için rantabiliteyi temel alınabilecek güvenilir bir kavram olmaktan çıkarır.

Örneğin; spekülâtif kazanç amaçları, aşırı kâr istekleri, bunlara deyin politik kararlar ve hesap oyunları gibi olgular ve bunların uygulanmalarından elde edilecek çıkarlar sonucu, rantabilite yüksek gözükabilir. Ne varki, belirtildiği gibi, bu durumda rantabilite güvenilir bir değer ölçüğü olma niteliğini yitirmiş olur.

Oysa iktisadilik, işletmenin gerçek değerini belirlemede çok daha güvenilir bir kavram niteliğindedir. Çünkü iktisadiliğin derecesini belirleyen kalemler işletme faaliyetlerini oluşturan temel faktörlerdir.